

ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু আৰু ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে দৃষ্টিভংগীৰ পৰিৱৰ্তনৰ সংক্ষিপ্ত পৰ্যালোচনা

প্ৰস্তাৱনা

ইতিহাস হৈছে মানুহে সময়ৰ সৈতে কৰা আন্তঃক্ৰিয়াৰ এক বিশ্লেষণমূলক অধ্যয়ন, যি কেৱল অতীতৰ ঘটনাবোৰৰ সংহতি নহয়, বৰং ই সময়ৰ বোৱতীত গঢ় লৈ অহা সমাজৰ ধাৰা, পৰিবৰ্তন, স্থায়িত্ব আৰু দ্বন্দ্বসমূহৰ এক গম্ভীৰ অনুসন্ধান। ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু মূলত সেই সকলো দিশক স্পৰ্শ কৰে যি কোনো সমাজৰ গতিশীলতাৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে—পাৰম্পৰিক ৰাজনৈতিক ইতিহাসৰ পৰা আৰম্ভ কৰি, সমাজ, অৰ্থনীতি, সংস্কৃতি, পৰিবেশ, লিংগ আৰু জ্ঞানতন্ত্ৰৰ ইতিহাসলৈকে। এই দিশসমূহ যুগে যুগে বিভিন্ন দৃষ্টিভংগীৰ অধীনত ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। যি সময়ত ইতিহাসক কেৱল ৰাজা-বাদশা, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আৰু ৰাজনৈতিক পটভূমিৰ বিৱৰণ হিচাপে ধৰাৰ প্ৰবণতা আছিল, সেই দৃষ্টিভংগী আজিৰ দিনত সম্পূৰ্ণৰূপে বিস্তৃত আৰু সঞ্চলনশীল হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। সেয়েহে ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু এক নিৰ্দিষ্ট অথবা স্থিৰ কাঠামোৰ ভিতৰত বন্দী নহয়, ই এক সদায় বিকশিত হৈ থকা চেতনা—যিয়ে মানুহ, সমাজ আৰু সময়ৰ সম্পৰ্কক ব্যাখ্যা কৰিব খোজে।

ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু: প্ৰচলিত আৰু আধুনিক ব্যাখ্যা

ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু সন্দৰ্ভত প্ৰথম খন বৈজ্ঞানিক ধৰণৰ সংজ্ঞা দিছিল লিওপোল্ড ভন ৰাঙ্কে (Leopold von Ranke), যিয়ে ১৯শ শতিকাত ইতিহাসক “যি ঘটিছিল তাক যিমান সম্ভৱ ঠিক তেনেকৈ প্ৰতিপন্ন কৰা” (wie es eigentlich gewesen) বুলিয়েই বৰ্ণনা কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, ইতিহাসৰ মূল উদ্দেশ্য হ’ল প্ৰমাণৰ আধাৰত অতীতক নিৰপেক্ষভাৱে প্ৰতিস্থাপন কৰা। ৰাঙ্কেৰ এই দৃষ্টিভংগীয়ে ইতিহাসক এক নৈপেক্ষিক, দলিলভিত্তিক শাস্ত্ৰ হিচাপে বিকাশ ঘটাবলৈ সহায় কৰিছিল, যদিও পাছত এই ভাবনাক এক বিশেষ সীমিত আৰু সংকীৰ্ণ ব্যাখ্যা বুলি বহু বিদ্বানৰ দ্বাৰা সমালোচিত কৰা হয়। ইতিহাস কেৱল “কি

ঘটিছিল” তাক জানিবলৈ নহয়, “কিয়” আৰু “কেনেকৈ” ঘটিছিল তাকো বুজিবলৈ প্ৰয়োজন।

এই দৃষ্টিভংগীৰ ওপৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ সমালোচনা আগবঢ়াইছিল আৰ. জি. কলিংউড (R.G. Collingwood)-এ। তেওঁৰ মতে, ইতিহাস হৈছে “ইতিহাসবিদে অতীত চিন্তাধাৰাৰ পুনৰ অভিনয় কৰে” (re-enactment of past thought in the historian’s mind)। অৰ্থাৎ, ইতিহাস কেবল ঘটনাৰ বাহ্যিক আকাৰ নহয়; ই হ’ল ইতিহাসত অংশগ্ৰহণ কৰা ব্যক্তি-বিশেষৰ চিন্তা, মনোভাৱ, উদ্দেশ্য আৰু সিদ্ধান্তসমূহৰ গহীন উপলব্ধি। এই দৃষ্টিভংগী ইতিহাসক এক অভ্যন্তৰীণ বিশ্লেষণাত্মক প্ৰক্ৰিয়া হিচাপে গঢ়ি তোলে, য’ত ইতিহাসবিদে অতীত ব্যক্তিৰ মনোজগৎ বুজি পোৱাটো অত্যন্ত গুৰুত্বপূৰ্ণ।

এই দিশক অধিক বিস্তৃত আকাৰ দিছিল মাৰ্ক ব্ল’খ (Marc Bloch)-এ, যিয়ে তেওঁৰ *The Historian’s Craft*-ত কৈছিল, “History is the science of men in time.” ইয়াৰ দ্বাৰা ব্ল’খে ইতিহাসক কেৱল ৰাজনৈতিক ঘটনাৰ ধাৰা হিচাপে নহয়, বৰং মানুহৰ জীৱন প্ৰণালীৰ দীৰ্ঘম্যাদি গঠনৰ অধ্যয়ন হিচাপে ব্যাখ্যা কৰিছিল। Annales School-ৰ নেতৃত্বত ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, আৰু মানসিক গঠনৰ ওপৰলৈ কেন্দ্ৰিত হ’বলৈ ধৰিলে। এই দৃষ্টিভংগী ইতিহাসৰ ক্ষেত্ৰখনক এক গভীৰ, আন্তঃবিষয়ক আৰু দীৰ্ঘম্যাদি বিশ্লেষণৰ দিশে আগবঢ়ালে।

ইতিহাসৰ বিষয়বস্তুৰ পৰিৱৰ্তন: এক সংক্ষিপ্ত বিৱৰণ

ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু যুগে যুগে দৃষ্টিভংগীৰ পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে বিবৰ্তিত হৈছে। প্ৰচলিত ইতিহাসত ৰাজনীতি, যুদ্ধ, ৰাজসিক শাসক, আৰু পৰম্পৰাগত দলিলকেইটাক কেন্দ্ৰ কৰি লেখা হৈছিল। এই দৃষ্টিভংগীক “top-down history” বুলি অভিহিত কৰা হয়, য’ত ইতিহাস মানুহৰ এক ক্ষুদ্ৰ অংশ—শাসক, অভিজাত বা নেতৃস্থানীয় লোক—ৰ অভিজ্ঞতাত কেন্দ্ৰিত থাকে।

২০শ শতিকাৰ দ্বিতীয়ভাগত আহিছিল “social history” বা সামাজিক ইতিহাসৰ ধাৰা, যিয়ে পৰিষ্কাৰকৈ ঘোষণা কৰিছিল যে ইতিহাস কেৱল ৰাজনীতিৰ ইতিহাস নহয়, ই জনসাধাৰণৰ

ইতিহাস। এই দৃষ্টিভঙ্গীত পঁজীয়াল, কৃষক, শ্ৰমিক, মহিলা, আৰু উপনিবেশৰ অধীনত থকা জনসাধাৰণৰ অৱস্থান, আন্দোলন, আৰু জীৱন-সংগ্ৰামক গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল। E.P. Thompson ৰ *The Making of the English Working Class* বা Eric Hobsbawm ৰ পুঁজিবাদ আৰু সাম্যবাদ সংক্ৰান্ত শ্ৰমিক ইতিহাস এই পৰিৱৰ্তনৰ উৎকৃষ্ট উদাহৰণ।

তাৰ পাছতেই ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু আৰু বেছি বিশ্লেষণধৰ্মী আৰু পৰ্যালোচনামূলক হ'বলৈ ধৰিলে। সাংস্কৃতিক ইতিহাস (cultural history), মানসিক ইতিহাস (history of mentalities), বৌদ্ধিক ইতিহাস (intellectual history), লিংগ ইতিহাস (gender history), আৰু পৰৱৰ্তী সময়ত উদ্ভৱ হোৱা postcolonial history আদি ধাৰাবোৰে ইতিহাসৰ ক্ষেত্ৰখন অধিক বিস্তৃত আৰু অন্তৰ্ভুক্তিমূলক কৰি তোলে। Joan Scott ৰ লিংগীয় ইতিহাসৰ তত্ত্ব, Ranajit Guha আৰু Subaltern Studies Group ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত উপনিবেশবাদ-উত্তৰ ইতিহাসৰ ধাৰাই ইতিহাসৰ বিষয়বস্তুৰ ক্ষেত্ৰখন এক অভূতপূৰ্ব দিশত লৈ যায়।

বিশেষকৈ Subaltern Studies-এ ইতিহাসৰ ভিতৰত থকা পুঁজিবাদী আৰু উপনিবেশিক নাৰেটিভসমূহৰ বিৰোধিতা কৰি চৰিত্ৰহীন, নীৰৱ, আৰু চৰিত্ৰহীন কৰা জনগোষ্ঠীক ইতিহাসৰ কেন্দ্ৰত আনিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। এই ধাৰাই দেখুৱাইছিল যে ইতিহাস কেৱল ৰাজ্য বা ৰাজনীতিৰে নিয়ন্ত্ৰিত নহয়; ই শক্তি-সম্পৰ্ক, প্ৰতিক্ৰিয়া আৰু সাংস্কৃতিক প্ৰতিবাদৰ এক বহুমুখী ছবি।

আধুনিক যুগত ইতিহাসৰ অন্তৰ্বিষয়ক (interdisciplinary) দিশ

আজিৰ ইতিহাস এক আধুনিক জ্ঞানতন্ত্ৰৰ অন্তৰ্গত বহু শাখাৰ সংমিশ্ৰণ। সমাজবিদ্যা, অৰ্থনীতি, নৃবিজ্ঞান, ভূগোল, মানসিক বিজ্ঞান, আৰু সাহিত্য চাৰ্চাৰ সৈতে ইতিহাসৰ সংযোগে ইক বহুমাত্ৰিক আৰু তত্ত্বগতভাৱে অধিক বোধগম্য কৰি তোলে। Fernand Braudel-এ আগবঢ়োৱা *la longue durée* ধাৰণাই দেখুৱাইছিল যে, ক্ষণিক ঘটনাৰ চৌহদত সীমাবদ্ধ নহয় ইতিহাস; বৰঞ্চ ই বহু-সদিয়াকৈ গঢ়ি উঠা সামাজিক গঠন, মানসিকতা, আৰু পৰিবেশিক পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰতিফলন। ইতিহাসত এই দৃষ্টিভঙ্গীয়ে গবেষণাৰ ক্ষেত্ৰখন অধিক গভীৰ আৰু গৱেষণাত্মক কৰিছে।

ইতিহাস এতিয়া কেৱল অতীত চাবলৈ নহয়, বৰং ই এক সামগ্ৰিক সমাজবিজ্ঞানত পৰিণত হৈছে। ইয়ে বহু প্ৰশ্ন—জাতীয়তা, স্মৃতি, স্বাৰ্থ, ধৰ্ম, জ্ঞানতত্ত্ব—উত্থাপন কৰে, যিয়ে ইতিহাসক এক আত্মসমীক্ষামূলক শাস্ত্ৰ হিচাপে পৰিগণিত কৰে।

উপসংহাৰ

ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু এটা স্থিৰ কণ্ঠ নহয়, ই এক বিকাশমান জ্ঞান-সংহতি। ই সময়ৰ সৈতে, বৌদ্ধিক পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে, আৰু সমাজৰ প্ৰয়োজনৰ সৈতে সদায় পৰিবৰ্তিত হৈ আহিছে। একেদৰে, ইতিহাসবিদৰ দৃষ্টিভংগী আৰু অনুধাবন সামৰ্থ্যই ইতিহাসৰ বিষয়বস্তুৰ পৰিসৰ নিৰ্ধাৰণ কৰে। Leopold von Ranke-ৰ নৈপেক্ষিক তথ্যপূৰ্ণ ইতিহাসৰ পৰা আৰম্ভ কৰি R.G. Collingwood-ৰ ভাবগত ইতিহাসলৈ, Annales School-ৰ সামাজিক গঠনমূলক ইতিহাসলৈ, Subaltern Studies-ৰ অন্তৰ্ভুক্তিমূলক ইতিহাসলৈ, আৰু বৰ্তমান বিশ্বায়িত, আন্তঃসম্পৰ্কীয় ইতিহাসলৈকে, এই সম্পূৰ্ণ পৰিভ্ৰমণ এটা কথা স্পষ্ট কৰি তোলে—ইতিহাসৰ বিষয়বস্তু সমগ্ৰ মানব অভিজ্ঞতাৰ ক্ষেত্ৰখনৰেই প্ৰতিফলন।

সেইদৰে, ইতিহাসৰ সাৰ্বজনীন গুৰুত্ব ইয়াতেই নিহিত—ই কেৱল অতীতক বুজি পোৱা প্ৰয়াস নহয়, বৰং ই বৰ্তমানৰ ক্ষেত্ৰত সচেতনতা আৰু ভৱিষ্যতৰ বাবে দিশ নিৰ্দেশনা। George Santayana-ৰ কথাত, “Those who cannot remember the past are condemned to repeat it.” ইতিহাসৰ বিষয়বস্তুৰ এই নিত্যবিকাশমান গতি আৰু গম্ভীৰ বিশ্লেষণমূলক দৃষ্টিভংগীয়ে ইয়াক কেৱল এটা একাডেমিক অধ্যয়ন নহয়, এক সামাজিক দায়িত্বৰ ক্ষেত্ৰতো উন্নীত কৰিছে।